

sto in æterna secula. ¶ Saluta Priscillam & Aquilam & Onesiphori domum. Erastus remāsit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Sollicitus esto ante hyemē uenire.) Aquila & Priscilla hi sunt, apud quos hospitatus operabatur manibus. Onesiphorus autē hic est, cuius testis est in prima epistola. Quid est tamen, ut præsente Apostolo, qui mortuos excitabat, Trophimus infirmaretur? Sed signa propter incredulos facta sunt: & quia ex diuersis causis meritum collocatur apud deū, ut siue qui in tribulatione, siue in ægritudine deo gratias agit: nec ab aduersa parte suffragium quærit, ut p̄ficiat meritis apud deum. Propter imbres autem & frigora commouit ut autumnus ad se ueniret. ¶ Salutat te Eubolus & Pudens & Linus & Claudia & omnes fratres.) More cōsuetō implēta est epistola salutatione fratrum. ¶ Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo. Vale.) Hæc subscriptio Apostoli est, quod signum esse dicit in omni epistola. Et quia filius dei idem filius hominis est, & Iesus dicitur & Christus, ut & homo significetur & deus, duobus nominibus nuncupatur. Vtroq; tamen nomine dignitas designatur, qua ratione sunt posita nomina.

DIVI AM-

BR. OSII MEDIOLANENSIS EPISCO-
pi commentarij in epistolam beati Pauli
ad TITVM.

¶ PRAEFATIO.

Titum Apostolus consecrauit Episcopum, & ideo cōmonet eum ut sit sollicitus in ecclesiastica ordinatione, id est, ad quosdā q̄ simulatiōe quadā dignos se ostentant, ut sublimem ordinem teneant, simulq; & hæreticos ex circū nescione corripiendos.

Caput

P

AVLVVS seruus dei, apostolus autem Christi Iesu, secundū fidem electorū dei, & agnitionem ueritatis eius quæ secundum pietatem est in spem uitæ æternæ quā, p̄misit deus uerax ante tempora secularia: manifestauit autem tēporibus suis uerbum suū in prædicatione, quod creditum est mihi secundum præceptum saluatoris nostri dei, **T**ito germano filio secundum cōmunem fidem, gratia & pax à deo patre & Christo Iesu saluatore nostro.) **D**ecretum donum à deo quod ante secula promiserat, tempore saluatoris in prædicatione apostolorum manifestatum declarat. Sic enim promiserat, quod etiā sibi creditum dicit, ut gentibus insinuaret prædestinatā misericordiam dei, ut & Titus uerus eius filius, id est, secundum euangelium, hoc est enim uerum quod æternū est. Hanc dei uoluntatem & sollicite suscipiens prædicaret gratiam dei & pacem, ut accepto dono pacifici fiant cum deo & patre, quia omnia ex ipso sunt & Christo Iesu saluatore nostro, quia ipse liberauit nos à morte. ¶ **H**uius rei gratia reliqui te Crete, ut ea quæ desunt corrigas & instituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego tibi disposui. Si quis est sine crimine, unius mulieris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxurię, aut inobsequentes. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut dei dispensatorem, non proteruum, non iracundū, non uino deditum, non percussorem, nō turpia lucra appetentē, sed hospitalem, benignū, prudentē, iustū, sanctū, continentem, tenacem eius sermonis, qui secundum doctrinam fidelis est, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes se uincere. Sunt enim multi & non obediētes, uaniloqui & seductores, maxime hi qui sunt ex circumcissione, quos oportet redargui, qui uniuersas domos subuertunt, docentes quæ non oportet turpis loci gratia.) Manifesta sunt quæ lecta sunt. Episcopum em̄ & sanctum in operibus & uerbis prudentē ordinari uult

uult, ut & fratres exhortari possit, & contradicentes cō-
 uincere, maxime eos qui errant ex Iudæis, qui sub nomi-
 ne Christi Iudaizare docebant, quos alibi falsos fratres
 appellat. Renati enim in Christo nō puri erant Christi-
 ani: partim enim legem, partim Christū uenerari uole-
 bant. Hos dicit quia domos subuertebant praua ista dō-
 ctina. Duplici etenim genere turpibus lucris studebant
 quia ideo hæc magis agebant, ut placerent Iudæis, à qui-
 bus sumptus sperabāt, ut pecuniam lucrifacerent & præ-
 putium. Hi erant quæstus eorum, sicut dominus dicit Iu-
 dæis: **Ambulatis mare & aridam, ut faciatis unum pro-
 selytum.** Hæc duo turpia lucra appellat, quia qui sub no-
 mine dei docet, non deuotionis causa, sed quæstus, turpis
 lucrī captator est. Similiter & qui per circūcisionem ali-
 quem uult acquirere. Vnde alibi ait: **Et gloria in puden-
 dis eorum.** ¶ **Dixit quidam ex ipsis proprius eorū pro-
 pheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestię, uentres
 pigri. Testimonium hoc uerum est.)** Quidam ex Cretē-
 sibus melioratus per disciplinam dominicam, quid sen-
 tiendum esset de Cretensibus indoctis expressit, quod &
 mali essent & ociosi uellent comedere. Malicia enim pas-
 ci uolebant, qui cum nihil profunt, gestiūt & nocere. Du-
 plex ergo malum est. Tales erant & Cretenses, unde istū
 prophetam appellat, sed in causa Cretensium. Tam ue-
 ra enim hunc de his asserit locutum ut prophetam. Fal-
 si enim prophetam impossibile est. ¶ **Quam ob causam
 argue illos dure, ut sani sint in fide, nō intēdētes Iudai-
 cis fabulis & mandatis hominū auersantium se à uerita-
 te.)** Insistendum præcipit in correptione illorum, ut cō-
 uerti possint, & illa sectari quæ iusta sunt, & legi dei con-
 digna, auertētes se à Iudaicis fabulis: quia in lege nemo
 iustificatur apud deum, quanto magis in mandatis ho-
 minum. Quicquid enim aduersum ueritatē opponitur,
 humana inuentio est. Nesciētes enim uim scripturarum,
 & interiora uerborum legis, colorem sequuntur non sa-
 pore, ideo fabulas dicuntur narrare, nō ueritatem. Pu-
 tant enim nunq̄ recedēdum ab his quæ Moyses tradidit,
 utputa

Mat. 23

Phil. 3

utputa de escis, aut coniugijs, aut neomenijs, aut sanguine mustelæ, uel domo immunda diebus septem, cum sci-
ant primores suos **Abraam, Isaac, & Iacob** sine his iusti-
ficatos & dei amicos appellatos: **Et Ezechiele** propheta
contestante, quia propter quod legem dei & iustificati-
ones eius prophanauerint, præcepta acceperint, & man-
data non bona, in quibus iustificari non possent. **Vnde**
& dominus ait **Iudæis**: Quia hæc ad duriciam cordis ue-
stri scripsit **Moyfes**. **Hinc est unde & Petrus** apostolus:
Quid imponitis, inquit, iugum supra ceruices fratrum,
quod neq; patres nostri neq; nos potuimus portare: **Nā**
si utilia fuissent, tunc data essent quando lex in tabulis
data est. **Sed** quia post tanta signa prodigiorum, & legē
æditam irreuerentes & diffidentes & ceruicofsi inuenti
sunt, talia ac tanta acceperunt mandata, in quibus respi-
rare non possent. **Hinc factum est**, ut & boni laborarent
cum malis accepturi mercedem. **Hæc ergo** pro uindicta
data sunt, ita ut tempore quo promissum aduenit doni
dei, misericordia dei relaxaret omnia quæ prius interdī-
xerat. **Quod non intelligētes** Iudæi sub iugo permanēt,
& quorundam libertatem his uolunt uinculis obliga-
re. **Ideoq;** hos obiurgandos admonet, ut ab his auertan-
tur. ¶ Omnia munda mundis, his uero qui contamina-
ti sunt & sine fide, nihil mundum, sed inquinata est eorū
& mens & conscientia.) **Istos mundos esse** significat, qui
& qua causa interdīcta sunt norūt, & qua causa concessa
sunt postea. **Nā** si in **Gen.** primo cap. legis. **Quia oīa** quæ
fecit deus, bona sunt, dubiū non est, quia & munda sunt.
Quia uero non intelligunt, immundi sunt. **Accusatores**
ergo scripturæ sunt. **Si enim** bona facta legūtur, cur in-
terdicuntur quasi execrabilia? **Si execrabilia non sunt**,
quia bona sunt propter duriciam cordis interdīcta no-
scuntur, quia indigni habiti sunt tota uti dei creatura.
Nam qui à melioribus prohibiti uidentur, horum mēs
& conscientia est, quia creaturam dei accusant, ut excu-
sent semetipfos. ¶ **Deum fatentur se nosse**, factis autem
negāt, quoniā sunt execrabiles & inobedientes, ad omē

Ezech. 20

Marci. 10

Acto. 15

opus

opus bonum reprobis.) Quāuis ad oēs hæreticos ptineat dictum, hoc tñ de Iudæis intelligit locutus, qui se Abrahæ deum solos dicunt scire, operibus uero abnegant. Sicut dicit dñs: Si filij Abrahæ essetis, opa Abrahæ faceretis. Quō ergo possunt deum Abrahæ scire, q̄ mysterium & fidē eius ignorant, nō Euangeliij opa sectantes, sed legis factorum in neomenijs & circuncisione, & cæteris pturbatores impij & irreuerentes? Hæc sunt opera quæ deū nesciunt.

CAPVT II.

TW autem loquere quæ decet sanā doctrinā.) Hęc scit deū quę appellat sana doctrina. Dei em̄ doctrina salutaris est. ¶ Seniores sobrios esse, graues, prudentes, sanos fide, dilectione, patientia.) Qui sint sanę doctrinæ oñdit, ut minus sobrios, minus graues, infideles; sine charitate, impatientes, insanę doctrinę discipulos significaret. His em̄ opibus nescit deus neq; iusticia eius. ¶ Anus pari mō in statu religione digno, nō criminatrices, nō uino multo seruiētes, bona docentes, ut instituāt adolescentulas uiros suos diligere, amare filios, prudentes, pudicas esse, castas, domos curam habentes, subditas proprijs uiris, ne uerbū dei blasphemet.) Tales præcipit seniores, ut exemplo sint bonę cōuersationis iunioribus, ut si infideles uiros habeāt, cōgaudeant eis magis q̄ blasphement nomen dei, dū uident q̄a ppter dei timorē, pp̄e suis obsequuntur suis uiris. ¶ Iuniores similiter hortare cōtinentes esse per oīa, teipsum præbens exēplū bonorū operū in doctrina, in integritate, in grauitate, uerbū sanū, irreprehensibile, ut is qui ediuerso est, reuereat, nihil habens dicere de nobis dignū reprehensione.) Quō iuuetus solet modū egredi, imō p̄optior esse ad lapsum, idcirco salubribus retinaculis cōtineri iubetur, ut infrenata diuinis legibus gubernet. Quod ut effici non sit arduū aut difficile, magistrum formā esse præcipit, ut ea quę docet quō fiant oñdat, ut hi qui prophani sunt & inimici fi dei, erubescant, uidentes quia quę uerbis docet, uera esse pbat factis. ¶ Seruos domini suis subditos esse in omnibus optimos, nō responsatores, nō fraudantes, sed omnē

fidem

fidem bonam ostendentes, ut doctrinam saluatoris nostri dei ornent in omnibus.) Bonis operibus & fide doctrinam dicit ornari dominicam. Tunc enim placita est & decora, si hic qui eam profitetur, non illam exosam faciat, abnegans factis, sed amabilem & ueram. Non potest enim indecorum esse quod uerum est. Cum ergo dicta sequentibus factis implentur, ostenduntur uera, ac per hoc decora. Tunc possunt domini seruos suos non tantum a fide non prohibere, uerum etiã gaudere, quia fidem eorum etiam sibi uident proficere. Nemo enim fidem dei custodiens, infidelis potest esse hominibus. ¶ Illuxit enim gratia dei saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos ut abnegata impietate & secularibus desiderijs, & teporanter & iuste & pie uiuamus in hoc seculo.) Donum dei illuxisse hominibus dicit per Christum, id est, ueritatem unius dei manifestatam in Christo, ut pia professione creatorẽ predicemus in trinitatis unitate, quod prius latuit humanum genus. Nunc autem misericordia dei illuxit, ut erroris tenebras euitantes, id est ignorantiam & impietatem mundanorum fugientes, pijs inueniamur in parentem omnium deum, profitentes eum in ueritate, quem tradit Euangelium filij eius, & ut huius rei mercedem habere possimus, bona opera facimus. Quomodo enim illi qui solum patrem prædicat, spes nulla est, si non profiteatur in eadẽ ueritate & filium: ita huius spes frustrata est, qui solam professionem fidei habet sine bonis operibus. ¶ Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ beati dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & emendaret sibi populum abundantem, æmulatorem bonorum operum.) Hanc esse dicit beatã spem credentium, quia expectant aduentum gloriæ magni dei, quod reuelari habet iudice Christo, in quo dei patris uidebitur potestas & gloria, ut fidei suæ præmium consequantur. Ad hoc enim redemit nos Christus, ut purã uitam sectantes, repleti operibus bonis, regni dei hæredes esse possimus.

CAPVT III.

HÆC loquere & exhortare & argue cum omni imperio, nemo te condemnat. Admonere illos principatibus & potestatibus subditos esse, obedire ad omne opus bonum paratos esse.) Quæ spes credentium sit admonet ut manifestet, cum arguuntur, ut sciant cui bono præparantur, ut non aspere accipiant: certi quia pro salute sua corripuntur: & ut ad malum tardi sint, ad bonum uero parati, non nescij quid singulis perfolui oporteat. ¶ Neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, ostendentes omnem mansuetudinem ad omnes homines.) Christianos omnibus hominibus humiles uult uideri, sic enim possunt perfidi ad futuram spem uocari. ¶ Erasmus enim & nos quondam inconsulti, inobsequentes, errantes, feruientes desiderijs & uoluptatibus uarijs, in malicia & inuidia agentes, odibiles, odio nos inuicem habentes.) Hæc bona quæ incredulitas non habet, Christianis data memorat, ut in omni iusticia elucentes, manifesti fiant quod dei cultores sint. Cum enim quondam inconsulti, nunc uidetur per omnia sani esse consilij, laudatur in his deus. ¶ Cum uero bonitas & humanitas illuxit salutaris dei nostri, non ex operibus iusticiæ quæ nos fecimus, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quæ effudit in nos abunde per Christum Iesum saluatorem nostrum, ut iustificati gratia illius, hæredes efficiamur secundum spem uitæ æternæ.) Hoc bonum quod in Christianis florere uidetur, de radice pietatis diuinæ oritur. Deus enim misericordia sua saluos nos fecit per Christum cuius gratia renati, spiritum sanctum accepimus abunde, ut bonis operibus inniti possimus, ipso nos in omnibus adiuuante, ut per hæc hæreditatem regni cælorum assequi possimus. Quamobrem omni deuotione huic obsequi debemus, & præceptis eius parere: quia quicquid in nobis pulchrum est, spiritualibus lineamentis ipse depingit.

¶ **Fidelis**

Fidelis sermo & de his uolo te confirmare, ut solliciti sint ad effectum bonorum operum: hi qui crediderunt deo hec sunt bona & utilia hominibus.) Nihil tam apertum quia misericordia atq; humanitas bona est ad præfens, & utilis in futurum. Et hic enim habet laudem, & in iudicij die coronam. Omnis em̄ deo credens, misericordiæ debet studere, per quam uiuit. Vt in hæc ergo esset sollicitus, rector populi admonetur. ¶ Stultas aut̄ quæstiones & originum enumerationes, & cōtentionem, & pugnas legis deuita, sunt enim inutiles & uanæ.) Stultas has quæstiones appellat, quæ salutis effectū non habent, neq; aliquā tribuunt scientiæ peritiam ad utilitatem. His uerbis multorum hæreticorum denotat dogmata. Quāuis omnia quæ uera non sunt, stulta dicenda sint, alius tamē est qui res fabulosas inducit, & alius qui calliditate tergiversationis rem ueneno plenā proponit, ut est **Arrius** & **Fotinus**. Fabulosa aut̄ non lex, sed hæresis est, quantū ad tēpus pertinet illud Iudæorum, dum quidam eorum sibi uendicaret prærogatiuā originū patriarcharū, quæ de matrimonijs ortæ sunt, cum ex hoc nullū meritū sit apud deum. Quidam uero urceorū & cæterorū uasorum baptisma, & sanguinem mustelæ magna cura expiandū: & quia ideo **Moyfi** sepultura abscondita est, ne à **Magis** excitaretur, quod si uerū esset, & cæterorum sanctorum abscondenda fuerat sepultura. Et quia **Salamon** adiutorio dæmoniorum templum ædificauit, in quo opere ingens multitudo laborauit, quid tam fabulosum? ¶ Hæreticum hominem post primam correptionem deuita, sciens q̄ peruersus est huiusmodi, & delinquit à semetipso damnatus.) Hæretici hi sunt, qui per uerba legis legem impugnant. Proprium enim sensum uerbis astraunt legis, ut prauitatem mentis suæ legis auctoritatem cōmendent. Sciens enim impietas auctoritatem multum ualere fallaciam sub nomine eius cōponit, ut quia res mala per semetipsam acceptabilis esse non potest, bono nominis cōmendetur. Idcirco huiusmodi homines ut inexcusabiles sint, semel corripere oportere. Frequēs enim correpti, **Oo** exercitationes

exercitatiores fient in malo. Cogere aut illos uidet qui saepe corripit, ut sollicitiores fiant ad perditionem multorum, ideo dimittendos, ut negligentiores effecti, soli forte deperant. ¶ Cū misero ad te Arteman aut Tychicū festina ad me uenire Nicopolim, ibi em̄ statui hyemare.) Post epistolā datā etiā ipsum uidere uult affect⁹ causa, & ut plenius illū firmaret in ecclesiastica disciplina. ¶ Zenam legis peritum & Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. Discāt aut & nostri bonis operibus præfere ad usus necessarios, ut nō sint infructuosi. ¶ Vterq; nobilis est sapientia & operibus, & idcirco iubet sumptus illis necessarios dari ab his qui crediderant, ut refrigerarent: quia dignū erat ut q̄ spiritalia tradebāt, nō illis desissent carnalia. Quāuis em̄ Zenā legisperitū uocitet, Apollo tamen perfectus erat in scripturis, sed q̄ Zena huius professiōis fuerat in Synagoga, sic illū appellat. ¶ Salutant te om̄es qui mecū sunt. ¶ Propter cōpendiū simul omnes cōsalutare illū significat. ¶ Saluta eos q̄ nos amāt in fide. ¶ Illos salutatione sua dignos uideri uult, qui fideliter illū, affectu Christi dñi nostri. ¶ Gratia dei cum omnibus uobis. ¶ Nunc generaliter om̄es salutat fratre, & domesticos Tiri.

DIVI AM-

BROSII MEDIOLANENSIS EPISCO-

**pi commentarij in epistolam beati Pauli
ad Philemonem.**

PRÆFATIO.

Philemon nulla erat ecclesiasticæ ordinationis præditus dignitate, sed uir laudabilis unus ex plebe. Cui causa Onesimi serui eius familiares literas facit, ut nō solum ignoscat ei, sed & deo gratias agat, quia talem illum recipit, ut non seruum æstimet, sed dilectissimum fratrem.

Paulus